

ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

І.Б. ТЕРНАВСЬКА, кандидат економічних наук
Л.А. ПАРХОМЕНКО, кандидат економічних наук

Проведено оцінку сучасного стану харчової промисловості Черкаської області. Проаналізовано показники виробництва основних видів продуктів харчування в контексті формування продовольчої безпеки регіону. Розглянуто основні проблеми галузі та викладені пропозиції щодо їх усунення.

Підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості, збалансованості щодо споживчих елементів, а також гарантування широкої доступності кожній людині продовольчих ресурсів для споживання є стратегічним пріоритетом соціального і економічного розвитку країни.

Агропромисловий комплекс області з його двома провідними секторами – сільським господарством і харчовою промисловістю, завжди відігравав значну роль у розвитку економіки регіону, вносив вагомий вклад у формування продовольчих ресурсів держави. Сьогодні агропромисловий комплекс області є осередком підвищеної економічної активності, зростає його інвестиційна привабливість.

Черкаська область є високоспеціалізованою по виробництву продукції харчової промисловості. Виробництво харчових продуктів має визначальний вплив на динаміку виробництва як у переробній промисловості, так і по промисловості області в цілому, а підприємства цієї галузі швидкими темпами забезпечують подальше нарощування виробництва.

Дослідження харчової промисловості України знайшли своє відображення у працях вітчизняних науковців-економістів: О. А. Коваленко, П. П. Борщевського, О. Б. Бутнік-Сіверського, Л. В. Дейнеко, Д. Ф. Крисанова, І. І. Лукінова, М. П. Сичевського, Л. Г. Чернюк, Л. В. Старшинської, С. М. Кваші та інших дослідників. У наукових дослідженнях цих вчених узагальнені та дослідженні загальні умови функціонування харчової промисловості. Разом з тим, ступінь опрацювання конкретної проблематики, зокрема розгляд її в контексті гарантування продовольчої безпеки ще не знайшли всебічного розгляду в економічній науковій літературі нашої країни що й зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз та оцінка тенденцій виробництва продукції харчової промисловості з метою забезпечення продовольчої безпеки Черкаської області.

Методика досліджень ґрунтується на використанні методів аналізу і синтезу, спостереження, порівняння, рядів динаміки, графічного та методу табличного подання.

Результати досліджень. Важливість продовольчої безпеки зумовлюється першочерговою потребою у харчуванні, яке забезпечує підтримку всіх життєво важливих процесів у людському організмі. Адже, неповноцінне харчування, в свою чергу, призводить до погіршення здоров'я людей, зниження середньої тривалості життя та виникнення багатьох хвороб. Тому на фоні існуючих регіональних тенденцій забезпечення продовольчої безпеки науково-практичний інтерес представляють показники виробництва продуктів харчування.

Широкий асортимент виробів харчової промисловості об'єднується таким поняттям, як „продукти харчування”. Останні, у свою чергу, поділяються на дві групи: продовольчі продукти та харчосмакові продукти (рис. 1)

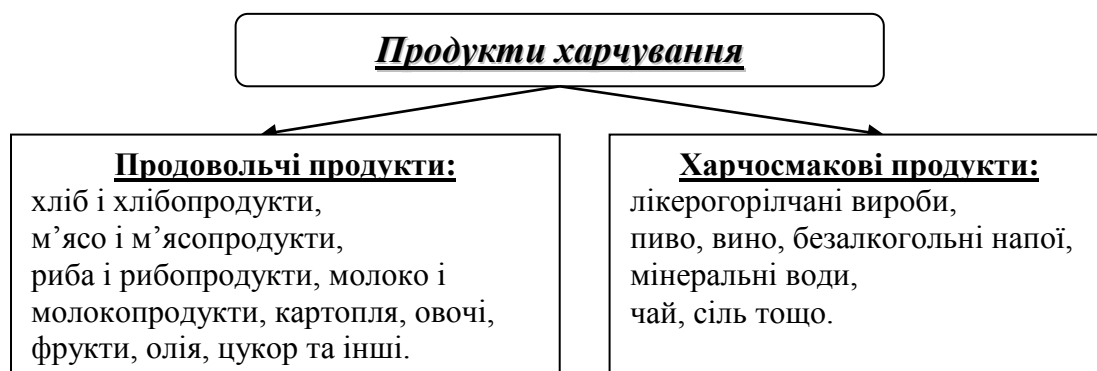

Рис. 1. Групова структура продуктів харчування

З погляду потреб населення, різниця між продовольчими і харчосмаковими продуктами полягає в тому, що на продовольчі продукти розроблені науково обґрунтовані фізіологічні норми споживання, а на харчосмакові – такі норми відсутні. Таким чином, досягнення належного рівня продовольчої безпеки передбачає споживання саме продовольчих продуктів, відповідно до існуючих фізіологічних норм харчування.

У структурі промислового виробництва за 2011 р. найбільш питома вага припадала саме на харчову промисловість (43,3%). Основними галузями харчової промисловості є хлібопекарська, борошномельно-круп'яна, м'ясопереробна, молочна, цукрова, олійно-жирова, плодово-овочеконсервна. Галузями виробляється широкий спектр продуктів харчування: борошняні і кондитерські вироби, натуральні і консервовані м'ясні, молочні, рибні, плодовоовочеві продукти, цукор та крупи.

Одним із пріоритетів розвитку промисловості області є утримання високих темпів росту у харчовій промисловості, за рахунок нарощування сировинної бази шляхом забезпечення динамічного розвитку харчової промисловості, розширення діючих та створення нових потужностей з виробництва м'яса птиці, глибокого заморожування овочів і фруктів, розширення асортименту продовольчих товарів, подальшого насичення продовольчого ринку основними продуктами харчування з метою посилення продовольчої безпеки населення регіону.

Найбільша частка в загальному обсязі продукції виробленої у харчовій промисловості належить підприємствам з виробництва молочних продуктів. Молокопродуктовий підкомплекс Черкаської області посідає важливе місце у формуванні продовольчої безпеки регіону, від розвитку якого безпосередньо залежить здоров'я населення, бо молоко і молочні продукти є основними складовими щоденного раціону: як біологічно повноцінні продукти харчування, так і функціональні продукти, що мають лікувально-профілактичну дію. Цінні властивості молока і продуктів його переробки зумовлюють необхідність стабільного розвитку виробництва та збуту цих продуктів: безперебійного забезпечення населення молоком і молочними продуктами щоденного попиту, гарантованого надходження молочної сировини до переробних підприємств. Проте, ефективний розвиток молокопродуктового підкомплексу можливий лише в умовах злагодженої роботи всіх підприємств, що пов'язані з виробництвом, переробкою та реалізацією молока і продуктів його переробки [2, с. 136].

Черкаська область є однією з провідних областей України у виробництві молочної продукції, так як 5–7% загальнодержавного обсягу виробництва сирів жирних, сиру свіжого неферментованого, кисломолочних продуктів виробляється на підприємствах області (табл. 1).

1. Динаміка виробництва окремих видів молочної продукції підприємствами Черкаської області за роками

Види молочної продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2005 р.
Молоко оброблене рідке, т	13669	16081	13097	12082	11008	5561	6565	48,0
Вершки, т	1538	1452	1445	2131	830	1968	2596	168,8
Молоко і вершки сухі, т	10682	6753	11963	8333	4764	4873	2698	25,3
Масло вершкове жирністю до 85%, т	4315	3514	4253	3363	3229	3667	3499	81,1
Сир свіжий неферментований та сир кисло-молочний, т	4924	5469	4555	3225	2370	2400	2478	50,3
Сири жирні, т	19243	13954	22618	21970	22016	22360	20241	105,2
Продукти кисломолочні, т	18929	26692	16967	12799	8606	7913	7823	41,3

**включаючи суміші вершкового масла та рослинних олій*
Джерело: [3,5].

У 2011 р. обсяги виробництва молока обробленого рідкого порівняно з 2005 р. зменшилися на 52 %. За цей період також скоротилось виробництво молока та вершків сухих на 74,7 %, масла вершкового на 18,9 %, сиру свіжого неферментованого та сиру кисломолочного на 49,7 %, продуктів кисломолочних на 58,7 %. Із усіх видів продукції, що виробляється

підприємствами молочної промисловості, зросло лише виробництво вершків – на 68,8 % та сирів жирних на 5,2 %.

Виробництво м'яса та м'ясопродуктів за досліджуваний період характеризується нестійкими темпами, намітилась тенденція до значного збільшення виробництва м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці (свіжих чи охолоджених) (табл. 2).

2. Динаміка виробництва м'яса та м'ясопродуктів підприємствами Черкаської області за роками

Види продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2005 р.
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені, т	4058	5260	3861	3580	6290	7322	4340	106,9
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена, т	3696	5676	7999	7795	6853	5014	5861	158,6
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі чи охолоджені, тис.т	22,7	25,4	82,6	135,6	200,7	274,0	278,0	збільш у 12,5 разів
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені, т	10966	20364	9558	12290	11564	13577	12844	117,1
Вироби ковбасні, т	5086	5085	5247	4988	2420	2154	2045	40,4
Напівфабрикати м'ясні (включаючи з м'яса птиці), т	1503	1772	2665	3010	2589	1612	478	31,8

Джерело: [3,5].

Як свідчать дані таблиці 2 в останні роки зросло виробництво м'яса птиці, за досліджуваний період – у 12,5 разів. Сьогодні майже третина виробленого в Україні м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці належить Черкаській області. У 2011 р. виробництво яловичини та телятини свіжої (парної) чи охолодженої зросло порівняно з 2005 р. на 6,9 %, свинини свіжої (парної) чи охолодженої на 58,6 %. Виробництво всіх видів ковбас за 2011 р. в області склало 2045 т, або 40 % рівня 2005 р.

В 2011 р. найбільша питома вага в обласному виробництві яловичини і телятини, свіжих (парних) чи охолоджених належала Кам'янському району (38,0%), а також м. Золотоноша (32,9%); у виробництві свинини свіжої (парної) чи охолодженої – Катеринопільському району (35,6%).

Стосовно виробництва м'ясних продуктів в розрахунку на одну особу, позитивною є тенденція зростання за досліджуваний період виробництва яловичини та телятини свіжої (парної) чи охолодженої на 0,4 кг та свинини свіжої (парної) чи охолодженої на 1,88 кг. Виробництво на душу населення ковбасних виробів коливається від 3,8 до 1,6 кг, а м'ясних напівфабрикатів – від 2,3 до 0,4 кг на душу населення (рис. 2).

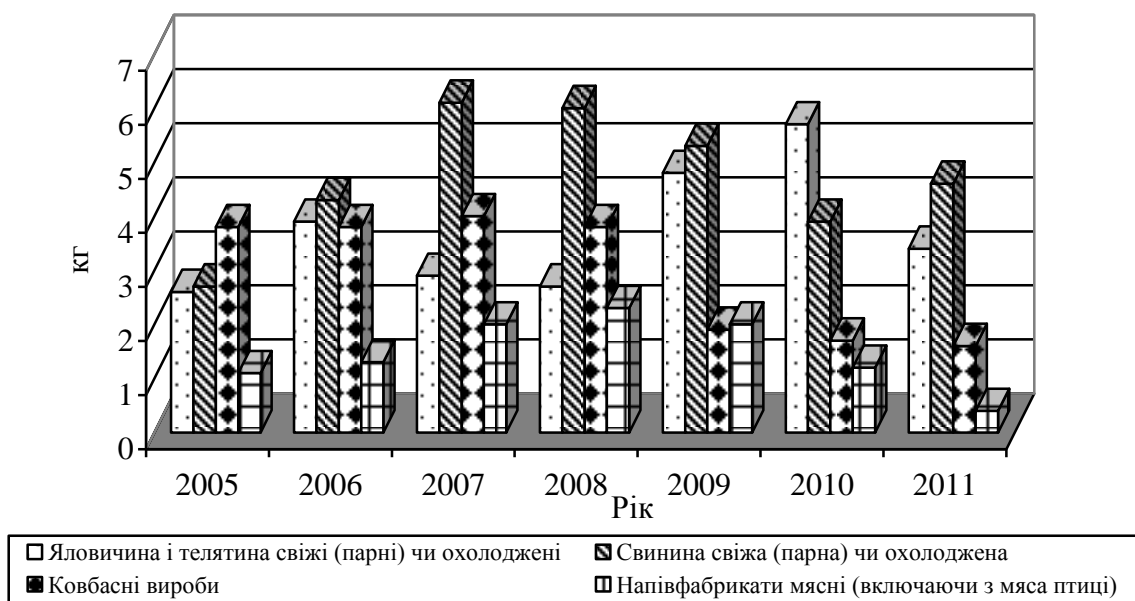

Рис. 2. Динаміка виробництва м'ясних видів продукції на одну особу по Черкаській області

Джерело: [3,5].

У виробництві продуктів борошномельно-круп'яної промисловості спостерігається зростання обсягів виробництва продукції, що позитивно впливає на забезпечення підприємств хлібопекарної та кондитерської промисловості сировиною місцевого виробництва.

Черкащина займає вагомe місце серед інших регіонів України по виробництву борошна та круп. Підприємства області з виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості у 2011 р. проти 2005 р. збільшили обсяги виробництва: борошна у 1,5 рази, круп – майже у 3 рази (табл. 3).

3. Динаміка обсягів виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості по Черкаській області за роками, тис. т

Види продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2005 р.
Борошно, всього	97,4	11,5	137,0	120,4	114,8	156,4	141,4	145,2
Крупи, всього	21,9	31,1	39,8	58,2	58,5	61,2	64,4	294,1

Джерело: [3,5].

Підприємства області виробляють переважно пшеничне борошно (майже 90% загального обсягу виробництва борошна). Протягом останніх років в асортименті круп переважає виробництво кукурудзяної крупи, частка якої в загальному обсязі виробництва круп становить більше 95%.

В 2011 р. найбільш питома вага в обласному виробництві борошна належала Тальнівському (51,3%) та Звенигородському районам (6,9%), а також м. Черкаси (25,9%); в обласному виробництві круп – м. Черкаси (92,0%).

Одним із основних напрямків діяльності харчової галузі області є виробництво хліба, хлібобулочних та кондитерських виробів. Адже, саме хліб є найспоживанішим продуктом у раціоні українця та єдиним у світі продуктом, що містить усі необхідні вітаміни для життя людини. Інші продукти не дають такого спектра всіх життєвоважливих елементів. Тому, при зниженні обсягів споживання хліба резервом зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є розширення асортименту хлібобулочних виробів і поліпшення якості продукції.

За 2011 р. підприємствами області вироблено 62,8 тис. т хлібобулочних виробів, що на 2164 т менше, ніж у 2010 р. та на 9438 т порівняно з 2005 р. Одночасно за аналізований період значно зросли обсяги виробництва тортів та тістечок (табл. 4).

4. Динаміка виробництва хлібобулочних та кондитерських виробів промисловими підприємствами Черкаської області за роками

Види продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2005 р.
Вироби хлібобулочні, т	72217	75176	71909	70914	65461	64943	62779	86,9
Вироби здобні, т	5065	4927	4889	4401	3967	4782	5109	100,8
Хлібці хрусткі, сухарі, і вироби хрусткі аналогічного типу, т	2088	2934	2358	1394	1077	2079	1939	92,9
Торти, т	145	687	1054	1168	942	1024	1410	збільш. 9,7 раз
Тістечка, т	68	116	131	112	107	153	151	222,1
Пряники і вироби аналогічні, т	3100	3589	3444	2610	2184	2382	2705	87,3
Печиво солодке, вафлі, т	24051	26669	23574	18337	17918	18807	19589	81,4

Джерело: [3,5].

Одним з найбільших підприємств по виробництву кондитерських виробів є „Черкаська бісквітна фабрика” – нове підприємство, що володіє сучасними технологіями виробництва, потужності якої щорічно забезпечують виробництво до 18 тис. т різноманітних видів кондитерських виробів: печива, вафель, цукерок, шоколадно-вафельних тортів.

В 2011 р. в структурі обласного виробництва хлібобулочних виробів значна питома вага належала м. Черкаси (69,5%), Ватутіне (15,7%) та Умань (8,3%).

Черкаська область займає перше місце в Україні по виробництву овочів консервованих натуральних, яких за 2011 р. вироблено 28,4 тис. т, консервованих овочів з додаванням оцту чи оцтової кислоти – 15,4 тис. т, що майже 3/4 усієї продукції, яка виробляється в області підприємствами з переробки та консервування овочів і фруктів. Підприємства області скорочують

обсяги виробництва джемів, желе, пюре та паст фруктових чи горіхових, за 2011 р. їх вироблено на 21 % менше, ніж у 2005 р. (табл. 2.5).

5. Динаміка виробництва плодоовочевої продукції за видами по Черкаській області

Види продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2005 р.
Овочі консервовані натуральні, т	34568	31450	18930	37696	28586	23409	28451	82,3
Овочі, фрукти, горіхи і гриби консервовані з додаванням оцту чи оцтової кислоти, т	11950	11268	10125	12454	12236	17309	15386	128,7
Джеми, желе, пюре та пасти фруктові чи горіхові, т	1351	602	1368	1646	392	1277	1067	78,9

Джерело: [2,3].

Підприємства з переробки та консервування овочів і фруктів є важливим для області напрямком діяльності підприємств харчової промисловості. Золотоніське підприємство „Універсал”, Катеринопільський та Корсунь-Шевченківський плодоконсервні заводи відомі своїм широким асортиментом продукції, яка реалізується в регіонах України, державах СНД, Німеччині, Данії, Австрії та країнах Прибалтики. Протягом останніх років структура консервованої продукції істотно змінювалась, але акцент завжди робився на виробництво консервованих овочів

В 2011 р. найбільше овочів консервованих натуральних було вироблено в м. Черкаси та м. Золотоноша, а також в Черкаському районі.

Отже, м. Черкаси, Золотоноша та Умань є найбільшими центрами харчової промисловості регіону. В обласному центрі найкраще розвинена м'ясна, молочна, борошномельно-круп'яна, хлібопекарська, кондитерська, плодоконсервна промисловість. В м. Золотоноша – м'ясна, молочна, плодоконсервна, в м. Умань – хлібопекарська та кондитерська.

Сучасні параметри розвитку харчової промисловості (обсяги, якість, асортимент продукції) визначаються не тільки специфічними умовами відтворення й розподілу продукції, а також об'єктивними законами ринку, змінами його кон'юнктури. Саме тому, виробництво продукції харчової промисловості повинно бути зорієнтоване на ринок, на більш повне задоволення потреб споживачів і одержання найбільшого прибутку [4, с.107].

Попит на якісну продукцію і конкуренція спонукають підприємства впроваджувати нові вискоєфективні технології, розширювати та змінювати асортимент вироблюваної продукції. Однак скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської сировини, високий податковий тиск, здорожчання енергоносіїв і транспортних послуг обумовлюють ситуацію, коли майже половина підприємств з виробництва харчових продуктів є нерентабельними.

Висновки. Харчова промисловість є галуззю із значним мультиплікативним ефектом, пов'язаним із забезпеченням зростаючого попиту населення на якісну продукцію, з величезним впливом на сільське господарство, оптову і роздрібну торгівлю. Тому розвиток переробних галузей повинен орієнтуватися на підтримання балансу між сировинною базою та потужностями промисловості, а також між обсягами виробництва кінцевої продукції та можливостями її реалізації. Для успішної діяльності переробних підприємств, найбільш принциповим і вирішальним є питання збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей їх переробки та зберігання як на державному, так і на регіональному рівнях. Неузгодженість в обсягах сировинних ресурсів і розмірах виробничої потужності призводить до порушення ритму роботи, надмірного продовження чи скорочення тривалості виробничого періоду, недовикористання виробничих потужностей, нерациональних перевезень сировини і продукції.

Разом з тим, спостерігається підвищення якості продукції харчової промисловості, помітне розширення їх асортименту й номенклатури, покращення зовнішнього оформлення та збільшення випуску товарів у дрібній фасовці. Однак, у багатьох випадках покращення якості окремих харчових продуктів є неадекватним росту їх вартості [1, с. 11].

Тому, одним з основних напрямків економічної політики регіону на шляху формування продовольчої безпеки є пріоритетний розвиток агропромислового комплексу на основі стабільного збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції сільського господарства та харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко М. П. Тенденції, особливості та ефективність розвитку харчової промисловості України як базової галузі агропромислового комплексу / М. П. Бутко, Я. Г. Ясько // Агросвіт. — 2007. — № 18. — 18 верес. — С. 6–11.
2. Лакішик О. В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О. В. Лакішик // Економіка АПК. — 2008. — №3. — С. 136–141.
3. Регіональний розвиток Черкаської області за 2011 рік : стат.зб. / за ред. В. П. Приймак. — Черкаси, 2012. — 330 с.
4. Спаський Г. В. Кон'юнктура ринку та інвестиційна привабливість підприємств харчової промисловості Закарпаття / Г. В. Спаський // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 106–112.
5. Статистичний збірник Черкаської області за 2011 рік / Головне упр. стат. у Черкаській обл. ; за ред. Приймак В. П. — Черкаси, 2012. — 505 с.

Обеспечение продовольственной безопасности невозможно без развитой системы перерабатывающей отрасли АПК и его разветвленной структуры, поскольку полноценное обеспечение населения высококачественными и доступными по цене продуктами питания является одним из главных направлений национальной социально-экономической политики.

Ключевые слова: пищевая промышленность, продукты питания, производство, потребление, продовольственная безопасность, регион.

Ensuring food security is impossible without the development of the processing industry and the agricultural branch structure as a full provision of high-quality, affordable food is one of the main directions of the national socio-economic policy.

Key words: food industry, food production, consumption, food security, region.